

משפט "החולצות האפורות" – הזרוע הנאצית בדרום-אפריקה

שלמה פרלה

ביום העצמאות ה-67 של מדינת ישראל נערכה בסנטיאגו, בירת צ'ילה, ועידה "לשלום בפלסטין ובישראל" שנערכה על-ידי גורמים פר-פלסטינים, בה נשא דברים עימאד נאביל ג'אדה, "שגריר פלסטין בצ'ילה". בהרצאת שקרים שנעדר מהם כל חוט של הגיון אמר ג'אדה, כי הקמתה של מדינת ישראל היא הוכחה לאוטנטיות של "הפרוטוקולים של זקני ציון", והוסיף כי הקמתה של התנועה הציונית על-ידי "אינטלקטואלים, יועצים פיננסיים, רובם אירופים לא-יהודים" (כך, לדבריו), נועדה במוצהר להקים בית לאומי ליהודים אך המטרה האמתית הייתה "לשלוט בכל כדור הארץ". ג'אדה הסביר לקהל שומעיו, כי הפרוטוקולים נחשפו אחרי המהפכה הבולשביקית על-ידי לנין, ובהם תיאור המניפולציות של היהודים המכוונות להרוס את "מוסר הדתות האחרות" ולהשתלט באמצעות המנגנונים הכלכליים והפיננסיים על מדינות שונות. לטענתו, לאום יהודי הוא פיקציה, ולכן הפלסטינים לא יכירו בישות כזו. כתנא דמסייע הוא הזכיר את התיזה המפורסמת של פרופ' שלמה זנד, מאוניברסיטת תל-אביב, אשר כופרת באוטנטיות של העם היהודי ורואה בו "לאום מומצא". "הנה, פרופסור יהודי-ישראלי בכבודו ובעצמו טוען זאת", אמר ג'אדה לקהל שומעים אוהד בצ'ילה, שנוקטת בעמדה עויינת כלפי ישראל, והיא אף החזירה את שגרירה במהלך מבצע "צוק איתן".

אירוע זה הביאני לפרסם את סיפור השנאה האנטישמית שפשטה בדרום-אפריקה בשנות השלושים, בד בבד עם עליית הנאציזם בגרמניה, זו דרום-אפריקה, שאוכלוסייתה היהודית הייתה כבר מבוססת ומאורגנת היטב במבנים קהילתיים. אמנם, זכתה יהדות זו, ולא אוכלה במשרפותיו של בן עמלק, אך ארס האיבה, והחתירה להרס יחסי ההבנה שהיו קיימים בין יהודים ללא-יהודים במקומות שונים בעולם המערבי, הגיעו עדיה. גם שם הופצו עלילות שקר, שנאחזו ברעיון האנטישמי המסורתי שהגיע לביטוי המודרני ב"פרוטוקולים של זקני ציון".

ד"ר שלמה פרלה, איש חינוך ואקדמיה, מרצה להיסטוריה בת-זמננו וליחסים בינלאומיים, מורה מן החוץ באוניברסיטת בר-אילן ובמכללת שוונת.

עלילות הכזב בדבר דמותם הרוחנית והנפשית המעוותת של היהודים וכוונותיהם השפלות, כביכול, כלפי האוכלוסייה הנוצרית, הן בקנה מידה מקומי והן בקנה מידה עולמי, הופצו בדרום-אפריקה על-ידי אירגון "החולצות האפורות", שמרבית חבריו היו יוצאי גרמניה (ואלה לא מעטים), ואשר רעיונותיו, שיטותיו, טקסיו, דרכי פעולתו ואף שמו, ינקו השראתם ממקורות המשטמה הנאצית שבגרמניה. הקשר בין המוקד לבין שלוחתו הדרום-אפריקאית השתקף ברורות גם בעובדה, שחברות תעמולת השקר שהופצו על-ידי אנשי "החולצות האפורות" הפאשיסטיים, הודפסו רובן ככולן בגרמניה, גם חוברות שלשונן לא הייתה גרמנית. מקורות המימון הכספי לפעולותיו של האירגון היו בידי מהגר בן גרמניה, אשר הגיע לדרום-אפריקה לפי עצתו ובסיועו של... יהודי.

דאגה בקהילת פורט-אליזבט

אירגון "החולצות האפורות" היה בן טיפוחיה ועושה דברה של המפלגה הנאציונאליסוציאליסטית. הוא נוסד בשנת 1933 בפגישה צנועה שנערכה בבית קפה בקייפטאון. עד מהרה הוא פשט זרועות תמנון שהארוכה והחזקה בהן איוותה לה למשכן את פורט-אליזבט, עיר נמל לא גדולה באותם ימים, לחופו של האוקיינוס ההודי, ואשר קהילתה היהודית, שנוסדה בשנת 1861, מנתה פחות מאחוז אחד מכלל אוכלוסייתה הכללית בת 50,000 נפש. פגישת יסוד סניף האירגון של פורט-אליזבט היוותה גם ציון חשוב בהתפתחותו כגוף אנטישמי פעיל, באשר הסיסמאות וההחלטות האנטי-יהודיות, שנתקבלו בו ללא כל הסתייגות, היו חריפות בתוכן וביטויין, הרבה יותר מאלה שנשמעו בפגישת היסוד בקייפטאון. הקהילה היהודית בפורט-אליזבט הביעה דאגה עמוק לנוכח ההתפתחויות, וביחוד לאור איומיהם של "החולצות האפורות" לטהר את דרום-אפריקה מיהודים. לא כל אנשי הקהילה היו מאוחדים באשר לאמצעים שיהיה עליהם לנקוט למניעת התפשטות פעילותו של האירגון האנטישמי. היו ביניהם שגרסו קו פעיל ותקיף נגד האירגון, בעוד שאחרים הציעו להתעלם מקיומו, וכך להניח לו לגווע. עם האחרונים נימנו בעיקר אנשי העסקים והמימסד הקהילתי, כפי שהיה ועתיד היה להיות במקרים מקבילים בתולדות התגובה היהודית לתופעות אנטישמיות שונות. עם הדוגלים בדעה הראשונה נימנו בעיקר יוצאי בריטניה ואנשי הדור הצעיר שחשו בסכנה הטמונה בהבלגה, ואכן, המאורעות העתידיים להתרחש הוכיחו צדקת עמדתם. פתיחתו של משרד רשמי של האירגון בפורט-אליזבט, כשדגל צלב הקרס מתנוסס בחזיתו, הגבירה את הזעזוע בקרב הקהילה היהודית, והביאה לידי גיבושן של קבוצות צעירים יהודיים שהתכוונו לנקוט אלימות נגד כל מי שנושא את תג צלב הקרס בשרוולו וכל מי שמצדיע במועל יד. ביחוד בערה תמתם של קבוצות אלה עקב העובדה שבאסיפותיהם ועצרותיהם הפומביות הטילו אנשי "החולצות האפורות" דופי בהתנהגותם המוסרית של בנות הקהילה. למרות הסלמה זו, ואולי

עלילות הכזב בדבר דמותם הרוחנית והנפשית המעוותת של היהודים וכוונותיהם השפלות, כביכול, כלפי האוכלוסייה הנוצרית, הן בקנה מידה מקומי והן בקנה מידה עולמי, הופצו בדרום-אפריקה על-ידי אירגון "החולצות האפורות", שמרבית חבריו היו יוצאי גרמניה (ואלה לא מעטים), ואשר רעיונותיו, שיטותיו, טקסיו, דרכי פעולתו ואף שמו, ינקו השראתם ממקורות המשטמה הנאצית שבגרמניה. הקשר בין המוקד לבין שלוחתו הדרום-אפריקאית השתקף ברורות גם בעובדה, שחבורות תעמולת השקר שהופצו על-ידי אנשי "החולצות האפורות" הפאשיסטיים, הודפסו רובן ככולן בגרמניה, גם חוברות שלשונן לא הייתה גרמנית. מקורות המימון הכספי לפעולותיו של האירגון היו בידי מהגר בן גרמניה, אשר הגיע לדרום-אפריקה לפי עצתו ובסיועו של... יהודי.

דאגה בקהילת פורט-אליזבט

אירגון "החולצות האפורות" היה בן טיפוחיה ועושה דברה של המפלגה הנאציונאל-סוציאליסטית. הוא נוסד בשנת 1933 בפגישה צנועה שנערכה בבית קפה בקייפטאון. עד מהרה הוא פשט זרועות תמנון שהארוכה והחזקה בהן איוותה לה למשכן את פורט-אליזבט, עיר נמל לא גדולה באותם ימים, לחופו של האוקיינוס ההודי, ואשר קהילתה היהודית, שנוסדה בשנת 1861, מנתה פחות מאחוז אחד מכלל אוכלוסייתה הכללית בת 50,000 נפש. פגישת יסוד סניף האירגון של פורט-אליזבט היוותה גם ציון חשוב בהתפתחותו כגוף אנטישמי פעיל, באשר הסיסמאות וההחלטות האנטי-יהודיות, שנתקבלו בו ללא כל הסתייגות, היו חריפות בתוכנן וביטויין, הרבה יותר מאלה שנשמעו בפגישת היסוד בקייפטאון. הקהילה היהודית בפורט-אליזבט הביעה דאגה עמוק לנוכח ההתפתחויות, וביחוד לאור איומיהם של "החולצות האפורות" לטהר את דרום-אפריקה מיהודים. לא כל אנשי הקהילה היו מאוחדים באשר לאמצעים שיהיה עליהם לנקוט למניעת התפשטות פעילותו של האירגון האנטישמי. היו ביניהם שגרסו קו פעיל ותקיף נגד האירגון, בעוד שאחרים הציעו להתעלם מקיומו, וכך להניח לו לגווע. עם האחרונים נימנו בעיקר אנשי העסקים והמימסד הקהילתי, כפי שהיה ועתיד היה להיות במקרים מקבילים בתולדות התגובה היהודית לתופעות אנטישמיות שונות. עם הדוגלים בדעה הראשונה נימנו בעיקר יוצאי בריטניה ואנשי הדור הצעיר שחשו בסכנה הטמונה בהבלגה, ואכן, המאורעות העתידיים להתרחש הוכיחו צדקת עמדתם. פתיחתו של משרד רשמי של האירגון בפורט-אליזבט, כשדגל צלב הקרס מתנוסס בחזיתו, הגבירה את הזעזוע בקרב הקהילה היהודית, והביאה לידי גיבושן של קבוצות צעירים יהודיים שהתכוונו לנקוט אלימות נגד כל מי שנושא את תג צלב הקרס בשרוולו וכל מי שמצדיע במועל יד. ביחוד בערה חמתם של קבוצות אלה עקב העובדה שבאסיפותיהם ועצרותיהם הפומביות הטילו אנשי "החולצות האפורות" דופי בהתנהגותם המוסרית של בנות הקהילה. למרות הסלמה זו, ואולי

דווקא בגללה, החליט המימסד הקהילתי להמשיך ולנקוט עמדה של בת יענה ולהימנע ככל האפשר מפירסום המאורעות בעיתונות המקומית. נגד עמדה מתחמקת זו יצא מארק לאזארוס, איש עסקים יהודי ומנהיג הסניף המקומי של מפלגת העבודה, אשר לא חסך מכספו ופירסם על חשבוננו בעיתונות המקומית את תמונת משרד "החולצות האפורות" כשדגל צלב הקרס מתנוסס בחזיתו, תוך שהוא מוסיף דברי הסבר והתרעה על הסכנה הכרוכה בקיומו של אירגון זה. זמן קצר לאחר מכן פירסם לאזארוס חוברת תחת הכותרת "גרינג – מטורף המהלך חפשי", והיה בכך משום צעד נוסף במסגרת העמדה האקטיביסטית נגד היסודות הפאשיסטיים בדרום-אפריקה. הוא הוסיף והכריז, כי בדעתנו להמשיך ולהגביר את מאבקנו נגד אותם יסודות. עד מהרה התברר כי אנשי "החולצות האפורות" אכן נתנו דעתם לעמדתו התקיפה של לאזארוס, בהבינם כי זו עלולה לקעקע את תשתית תעמולתם, והחליטו לרכז את מאמצייהם להתקפה אישית נגדו, בד בבד עם חיזוק והקניית אמינות לתדמיתם בעיני הצבור. בתחילה לא חרגה פעולתם מגדר השמצות אישיות מעל דפי העיתונות, אך עד מהרה היא לבשה ממדים רציניים יותר שהתגלמו בפרשת פירסום, מה שהיה ידוע בשם "המסמך" ושני "הדו"חות". פרטיה של פרשה זו נחשפו במשפט דיבה סוער שנערך בבית הדין העליון של גליל הקייפ המזרחי בעיר גרהמסטאון, בו נתבעו לדין שלושה מראשיה של התנועה האנטישמית על-ידי הרוורנד (מנהיג רוחני לקהילה שאינו רב מוסמך) אברהם לוי, שהיה מנהיגה הרוחני של קהילת פורט-אליזבט. עד התביעה המרכזי במשפט היה ד"ר נחום סוקולוב, שהזדמן באותה על לדרום-אפריקה, ללא כל קשר עם הפרשה, במסגרת תפקידו כנשיא ההסתדרות הציונית העולמית. עדותו הגאה קרעה את מסך השקר מעל טענותיהם של האנטישמים בדבר קיומו של קשר יהודי בינלאומי, ואף הביאה לכך כי לראשונה בתולדות האנטישמיות המודרנית יכריז שופט בית-משפט עליון, כי ספרות "הפרוטוקולים של זקני ציון" כוזב וזיוף יסודה.

מסמך גנוב מבית-הכנסת

ב-27 במארס 1934 התקיימה בעיר אברדין אסיפה מטעם המפלגה הנאציונאל-סוציאליסטית של דרום-אפריקה בהשתתפותו של אחד ממנהיגי המרכזיים יוהאנס פון-שטראוס פון-מולטקה, שלימים עתיד לתפוס מקום בפרלמנט הדרום-אפריקאי. מעל במת האסיפה סיפר פון-מולטקה, כי בידו מצוי העתקו של מסמך המכיל הרצאת דברים בעלי אופי אידיאולוגי ופרוגרמאטי, שנגנב, כביכול, מבית-הכנסת West Road בפורט-אליזבט, מקום כהונתו של הרוורנד לוי. בהקריאו את המסמך לפני הנאספים, נתגלו להם כוונותיהם הזדוניות, כביכול, של היהודים כלפי הנוצרים. ארבע נקודות עיקריות השתמעו מתוכן מסמך ההשמצה שהיה כתוב בסגנון ברוטלי: א. תושביה היהודיים של פורט-אליזבט, כשאר יהודי העולם,

מתנגדים בחריפות לדת הנוצרית ומאמיניה, ונחוישים הם בדעתם לכלותה מעל פני האדמה, ובשיחותיהם וכתביהם אין הם חוסכים קיתונות לעג ממייסד הנוצרות ואמו. ב. כמה מיהודי פורט-אליזבט מתארגנים בקבוצות מחתרטיות במטרה לפעול נגד המפלגה הנאציונאל-סוציאליסטית של דרום-אפריקה באמצעות שבירת אסיפותיה, הכאת חבריה ואף רצח אישיה המרכזיים. ג. היהודים מתכוונים לשנות את המערכת הקיימת של הציוויליזציה המערבית, בעיקר על-ידי גרימת התמוטטות האימפריה הבריטית, החזרת דרום-אפריקה לידי הילידים וחיזוקו של "הגורם היפאני", כשמטרתם הסופית היא לשלוט בעולם. ד. יהדות העולם בכלל וקהילת פורט-אליזבט בראשות מנהיגה הרוחני אברהם לוי בפרט, עומדים בקשר מתמיד עם מוסקווה הקומוניסטית ממנה הם מקבלים חוברות תעמולה והדרכה בביצוע מעשי של שלבי הקשר האנטי נוצרי.

פון-מולטקה גילה לנאספים, כי המסמך, שנגנב שלושה ימים קודם לכן מבית-הכנסת West Road בפורט-אליזבט על-ידי חבר "החולצות האפורות", חובר בידי "ועדת החירום האנטי-נאצית היהודית" והוא מהווה את מצעה האידאולוגי ותכנית הפעולה שלה גם יחד, וכן כי הוא נועד להפצה חשאית בין חברי הוועדה בלבד במטרה לשלהבם, לעודדם ולהדריכם בשלבי המאבק נגד הציוויליזציה המערבית הנוצרית. הוא ציין והדגיש כי בצידו הימני העליון של המסמך כתוב: "העתק למר לאזארוס", וכי מתחת לביטוי זה מופיעים שני משפטים באותיות עבריות (בבית המשפט התברר לאחר מכן, כי ברצותם לשוות למסמך אופי אותנטי הוסיפו לו מחבריו את הביטויים "כשר לפסח" ו"ספר-זיכרון" שנכתבו באותיות עבריות). פון-מולטקה חזר וקרא את תוכן המסמך בפני משתתפיה של אסיפה אחרת שנערכה ב-4 באפריל אותה שנה באולם "שוק הנוצות" (Feather Market Hall) בפורט-אליזבט. בשתי האסיפות האמורות השתתפו מאות אנשים (לפי אחת העדויות השתתפו 2000 איש באסיפה בפורט-אליזבט), שנטייתם האנטישמית ודאי שלא התרופפה כתוצאה משמיעת תוכן המסר שמחבריו האמתיים ומפרסמיו עשו הכול כדי להלבישו ארשת של מהימנות למען יפעל את פעולתו הפרובוקטיבית. שמו של "גונב" המסמך מבית-הכנסת לא הוזכר על-ידי פון-מולטקה באף אחת משתי האסיפות, אך במהלך השתלשלות הפרשה התברר כי מבשליה הטילו את תפקיד הגנב על הארי ויקטור אינץ', שהיה מנהיג "החולצות האפורות" בגליל הקייפ המזרחי. פון-מולטקה ואינץ' נתבעו לדין על-ידי הרוורנד לוי על כי הוציאו דיבתו רעה בעיני הציבור, בהעלילם עליו כי פניו ופני עדותו להרס אושיות החברה הנוצרית. לוי תבע לדין גם את העיתונאי דוד הרמאנוס אוליבייר, עורכו ובעליו של השבועון בשפה האפריקנית "Die Rapport", שבו פורסם המסמך בגרסתו האנגלית והאפריקנית גם יחד.

בהודעתו בחקירה המוקדמת, שנערכה בסוף אפריל אותה שנה, סיפר אינץ' כיצד הגיע המסמך לידי. בעוברו ב-17 במארס ליד אולם "עמנואל" בפורט-אליזבט, כך

מתנגדים בחריפות לדת הנוצרית ומאמיניה, ונחושים הם בדעתם לכלותה מעל פני האדמה, ובשיחותיהם וכתביהם אין הם חוסכים קיתונות לעג ממייסד הנצרות ואמו. ב. כמה מיהודי פורט-אליזבט מתארגנים בקבוצות מחתרתיות במטרה לפעול נגד המפלגה הנאציונאל-סוציאליסטית של דרום-אפריקה באמצעות שבירת אסיפותיה, הכאת חבריה ואף רצח אישיה המרכזיים. ג. היהודים מתכוונים לשנות את המערכת הקיימת של הציוויליזציה המערבית, בעיקר עלידי גרימת התמוטטות האימפריה הבריטית, החזרת דרום-אפריקה לידי הילידים וחיזוקו של "הגורם היפאני", כשמטרתם הסופית היא לשלוט בעולם. ד. יהדות העולם בכלל וקהילת פורט-אליזבט בראשות מנהיגה הרוחני אברהם לוי בפרט, עומדים בקשר מתמיד עם מוסקווה הקומוניסטית ממנה הם מקבלים חוברות תעמולה והדרכה בביצוע מעשי של שלבי הקשר האנטי נוצרי.

פון-מולטקה גילה לנאספים, כי המסמך, שנגנב שלושה ימים קודם לכן מבית הכנסת West Road בפורט-אליזבט עלידי חבר "החולצות האפורות", חובר בידי "ועדת החירום האנטי-נאצית היהודית" והוא מהווה את מצעה האידאולוגי ותכנית הפעולה שלה גם יחד, וכן כי הוא נועד להפצה חשאית בין חברי הוועדה בלבד במטרה לשלהבם, לעודדם ולהדריכם בשלבי המאבק נגד הציוויליזציה המערבית הנוצרית. הוא ציין והדגיש כי בציודו הימני העליון של המסמך כתוב: "העתק למר לאזארוס", וכי מתחת לביטוי זה מופיעים שני משפטים באותיות עבריות (בבית המשפט התברר לאחר מכן, כי ברצותם לשוות למסמך אופי אותנטי הוסיפו לו מחבריו את הביטויים "כשר לפסח" ו"ספר זיכרון" שנכתבו באותיות עבריות). פון-מולטקה חזר וקרא את תוכן המסמך בפני משתתפיה של אסיפה אחרת שנערכה ב-4 באפריל אותה שנה באולם "שוק הנוצות" (Feather Market Hall) בפורט-אליזבט. בשתי האסיפות האמורות השתתפו מאות אנשים (לפי אחת העדויות השתתפו 2000 איש באסיפה בפורט-אליזבט), שנטייתם האנטישמית ודאי שלא התרופפה כתוצאה משמיעת תוכן המסר שמחבריו האמתיים ומפרסמיו עשו הכול כדי להלבישו ארשת של מהימנות למען יפעל את פעולתו הפרובוקטיבית. שמו של "גונב" המסמך מבית-הכנסת לא הוזכר עלידי פון-מולטקה באף אחת משתי האסיפות, אך במהלך השתלשלות הפרשה התברר כי מבשליה הטילו את תפקיד הגנב על הארי ויקטור אינץ', שהיה מנהיג "החולצות האפורות" בגליל הקיפ המזרחי. פון-מולטקה ואינץ' נתבעו לדין עלידי הרוורנד לוי על כי הוציאו דיבתו רעה בעיני הציבור, בהעלילם עליו כי פניו ופני עדתו להרס אושיות החברה הנוצרית. לוי תבע לדין גם את העיתונאי דוד הרמאנוס אוליבייר, עורכו ובעליו של השבועון בשפה האפריקנרית "Die Rapport", שבו פורסם המסמך בגרסתו האנגלית והאפריקנרית גם יחד.

בהודעתו בחקירה המוקדמת, שנערכה בסוף אפריל אותה שנה, סיפר אינץ' כיצד הגיע המסמך לידי. בעוברו ב-17 במארס ליד אולם "עמנואל" בפורט-אליזבט, כך

סיפר, ניגשו אליו שני צעירים, שכנראה הכירוהו, והודיעו לו כי במקום נערכת אסיפה של יהודים. הוא ביקשם להסתגל אל אולם האסיפה כדי לדווח לו על המתרחש בה. הם נענו לבקשתו, ובצאתם כעבור זמן מה מסרו לידי שני מסמכים שהצליחו לסלק מהאולם. בבחנו את תוכן המסמכים גילה אינץ', לדבריו, כי הללו היו דו"חות פעולה של ועדה יהודית מקומית, שהייתה קשורה במערכת הכוללת של הקשר היהודי נגד החברה הנוצרית. לדבריו, גילו הדו"חות כי כשלב ראשון בביצוע הקשר רואים משתתפיו הכרח להילחם בתנועה הפאשיסטית, ובאותה עת להפיץ את רעיונות הקומוניזם. שמו של לאזארוס מוזכר בדו"ח כמי שאחראי על הפצת התעמולה הקומוניסטית, ואף שמו של חיים וייצמן לא נפקד ממנו כמי ששולח ברכתו לאנשי הוועדה. שני הדו"חות רוויים סגנון גלגני חריף וארסי מאוד בהתייחסם לחברה הנוצרית, אופייה והליכות חייה. הנוצרים מתוארים כשיכורים, שדמותם "כדמות החזיר הטמא שאותו הם בולעים בתאוה", בעוד שהיהודים הם בני גזע עליון וערמומי, שעלול לגרום עד מהרה להתמוטטות מעמדו של הגזע הנורדי. בית-הכנסת West Road מוזכר בדו"ח כמוקד הפעולות האנטי-נוצרית, ואינץ' טען כי על סמך איזכור זה הוא פרץ לתוכו ב-24 במארס כדי למצוא עדויות נוספות על דבר הקשר היהודי. ואכן, שם גילה את המסמך המפורסם שנזכר לעיל ואשר תכנו וסגנונו דומים לאלו שבשני הדו"חות שנגנבו, כביכול מאולם "עמנואל".

כאמור, נתבעו פון-מולטקה, אינץ' ואוליבייר עלידי הרוורנד לוי בעוון הוצאת דיבה בפרסום מסמכים המתארים את הקהילה היהודית בפורט-אליזבט ואת העומד בראשה, כעדת קושרים חורשי מזימות. אמנם, שמו של הרוורנד לוי לא הוזכר בפירוש באף אחד מהמסמכים, שהיו חתומים רק בתואר "רב" ללא ציון שם פרטי או שם משפחה, אך הוא טען בבית-הדין, וטענתו נתקבלה, שהמלה "רב" יכולה בנסיבות הקיימות להתפרש עלידי הציבור אך ורק כמכוונת אליו בהיותו רועה הרוחני היחיד של הקהילה. המשפט שנערך בעיר גרהמסטאון, נפתח בבירור אמיתות המסמכים, היינו, האם באמת חוברו הם עלידי יהודים ונגנבו מהם עלידי אינץ' כמסופר בעדותו, או שמא אין הם אלא פרי תחבולתם של אינץ' וחבר מרעיו שחתרו להשגת כוח פוליטי באמצעים פרובוקטיביים, ובכוונה לפגוע בדמותו של מ. לאזארוס ובני דתו שנואי נפשם. הנתבעים טענו, כי ללא כל קשר לשאלת האותנטיות של המסמכים, הם עומדים על כך כי תכנם אכן משקף נאמנה את המציאות ואין בפירסומם משום הוצאת דיבה – טענה שהביאה את בית-המשפט לדון בעצם שאלת התאמתו למציאות של הרעיון האנטישמי המסורתי בדבר קשר יהודי עולמי להשתלטות על הציוויליזציה הנוצרית בנוסח "הפרוטוקולים של זקני ציון". חקירת בית-המשפט חשפה ללא שום מאמץ את העובדה, כי ב-17 במארס לא נערכה כל אסיפה של יהודים באולם "עמנואל", וכי אינץ' מעולם לא פרץ לתוך בית-הכנסת ב West Road. כן התברר כי מ. לאזארוס, היהודי שהתריע על הסכנה

הממשית הצפויה לאחיו מהתעצמות התנועה האנטישמית, הדיר עצמו מבית-הכנסת, ומכל מקום מעולם לא נימנה עם מתפללי בית-הכנסת האמור. לשופטים, סיר תומאס גראהם וגוצ'ה, היה ברור מעל לכל ספק, כי המסמכים היו מזוייפים, אולם הם לא היו פטורים, כאמור, מלדון בתוכנם באשר נגררו לכך עלידי טעוני הנתבעים.

עדות איש העסקים מרודזיה

המילטון בימיש, איש עסקים מרודזיה, ששהה זמן ניכר בדרום-אפריקה והשתייך, כדבריו, להרבה תנועות פאשיסטיות באירופה, הוזמן עלידי הנתבעים להאיר עיני השופטים והציבור בעניין המזימות האנטי נוצריות הנרקמות לדבריהם במרתפיו של "הקהל" – הוא "פרלמנט העל" של היהודים. בימיש סיפר לבית-המשפט, כי הוא למד את השאלה היהודית במשך שלושים שנה והגיע למסקנה הבלתי-נמנעת בדבר אמיתות קיומו של אירגון מחתרתי יהודי, המכרסם באושיות הציוויליזציה הנוצרית באמצעות תככים פוליטיים והונאות הרסניות בשדה הכלכלה העולמית במטרה להגיע לשליטה מלאה במין האנושי כולו. אין זו תופעה חדשה בדברי ימי האנושות, טען בימיש, שהרי מסמכים היסטוריים המצויים במוזיאון הבריטי מגלים, לדבריו, שהיהודים עמדו מאחורי המהפכה הקרומוליאנית במאה ה-17, ואף מסעו של ויליאם הכובש במאה ה-11 לא היה אלא פרי מזימותיהם להשתלט על אנגליה – שאיפה המוזכרת אצלם כבר בספר דברים של תורת משה (בימיש לא פירש לאיזה פסוק כוונתו). גם הוא לא פסח על הדעה שהייתה מקובלת בקרב הפאשיסטים בדבר זיקת הגומלין בין "הקהל" היהודי והקומוניזם הסובייטי וטען כי 90 אחוז מאנשי הממשלה הסובייטית הם יהודים, וכי המהומות בספרד שפרצו ב-1931 אורגנו בידי חוגי יהודים אנוסים "שהושארו בהקפאה עמוקה במשך הרבה שנים עד שהתעוררו לתחייה".

בגאווה בלתי מוסברת, סיפר העד על מעורבותו האידיאולוגית והפעילה ברוב התנועות הפאשיסטיות באירופה והדגיש כי היה זה הוא ולא אחר, "שפקח את עיני היטלר לראות נכוחה את הבעיה היהודית". בפגישה שנערכה ביניהם, סיפר בימיש, שאל הוא את היטלר: "כיצד מציע אתה לפתור את הבעיה היהודית?" "אני מציע לשלחם ל'בעלות הברית' ענה האחרון, ואז חזר בימיש והעיר: "אם יש לך כלב מטורף ואתה קושרו ברצועה בירכתי חצוך עדיין אינך נפטר ממנו". היה זה רמז ברור מצד בימיש בדבר הצורך להגיע לפתרון סופי של הבעיה היהודית באמצעות השמדה פיזית, אם כי הוא הדגיש רבות במהלך מתן עדותו, כי איננו אנטישמי ואיננו שונא יהודים רק בגלל היותם כאלה, וכי כל כוונתו אינה אלא להביא לידי טיהור "הגזע הנורדי העליון" מ"הזיהום היהודי", שהשפעתו המזקת ניכרת בהרבה תופעות בחברה המערבית, כגון, בתחומי הקולנוע והתיאטרון, הספרות והציור וכמובן העיתונות הנמצאת בשליטה יהודית בלבדית. לדעתו,

הממשית הצפויה לאחיו מהתעצמות התנועה האנטישמית, הדיר עצמו מבית הכנסת, ומכל מקום מעולם לא נימנה עם מתפללי בית-הכנסת האמור. לשופטים, סיר תומאס גראהם וגוצ'ה, היה ברור מעל לכל ספק, כי המסמכים היו מזוייפים, אולם הם לא היו פטורים, כאמור, מלדון בתוכם באשר נגררו לכך על-ידי טעוני הנתבעים.

עדות איש העסקים מרודזיה

המילטון בימיש, איש עסקים מרודזיה, ששהה זמן ניכר בדרום-אפריקה והשתייך, כדבריו, להרבה תנועות פאשיסטיות באירופה, הוזמן על-ידי הנתבעים להאיר עיני השופטים והציבור בעניין המזימות האנטי נוצריות הנרקמות לדבריהם במרתפיו של "הקהל" – הוא "פרלמנט העל" של היהודים. בימיש סיפר לבית-המשפט, כי הוא למד את השאלה היהודית במשך שלושים שנה והגיע למסקנה הבלתי-נמנעת בדבר אמיתות קיומו של אירגון מחתרתי יהודי, המכרסם באושיות הציוויליזציה הנוצרית באמצעות תככים פוליטיים והונאות הרסניות בשדה הכלכלה העולמית במטרה להגיע לשליטה מלאה במין האנושי כולו. אין זו תופעה חדשה בדברי ימי האנושות, טען בימיש, שהרי מסמכים היסטוריים המצויים במוזיאון הבריטי מגלים, לדבריו, שהיהודים עמדו מאחורי המהפכה הקרומוליאנית במאה ה-17, ואף מסעו של ויליאם הכובש במאה ה-11 לא היה אלא פרי מזימותיהם להשתלט על אנגליה – שאיפה המוזכרת אצלם כבר בספר דברים של תורת משה (בימיש לא פירש לאיזה פסוק כוונתו). גם הוא לא פסח על הדעה שהייתה מקובלת בקרב הפאשיסטים בדבר זיקת הגומלין בין "הקהל" היהודי והקומוניזם הסובייטי וטען כי 90 אחוז מאנשי הממשלה הסובייטית הם יהודים, וכי המהומות בספרד שפרצו ב-1931 אורגנו בידי חוגי יהודים אנוסים "שהושארו בהקפאה עמוקה במשך הרבה שנים עד שהתעוררו לתחייה".

בגאווה בלתי מוסברת, סיפר העד על מעורבותו האידיאולוגית והפעילה ברוב התנועות הפאשיסטיות באירופה והדגיש כי היה זה הוא ולא אחר, "שפקח את עיני היטלר לראות נכוחה את הבעיה היהודית". בפגישה שנערכה ביניהם, סיפר בימיש, שאל הוא את היטלר: "כיצד מציע אתה לפתור את הבעיה היהודית?" "אני מציע לשלחם ל'בעלות הברית'" ענה האחרון, ואז חזר בימיש והעיר: "אם יש לך כלב מטורף ואתה קושרו ברצועה בירכתי חצוך עדיין אינך נפטר ממנו". היה זה רמז ברור מצד בימיש בדבר הצורך להגיע לפתרון סופי של הבעיה היהודית באמצעות השמדה פיזית, אם כי הוא הדגיש רבות במהלך מתן עדותו, כי איננו אנטישמי ואיננו שונא יהודים רק בגלל היותם כאלה, וכי כל כוונתו אינה אלא להביא לידי טיהור "הגזע הנורדי העליון" מ"הזיהום היהודי", שהשפעתו המזקת ניכרת בהרבה תופעות בחברה המערבית, כגון, בתחומי הקולנוע והתיאטרון, הספרות והציור וכמובן העיתונות הנמצאת בשליטה יהודית בלבדית. לדעתו,

אשמים היהודים בהשחתת נפשו של הנוער באמצעות הפצת ספרות קלוקלת ומנהגי בילוי בזויים, וכי אלה הם היהודים העומדים מאחורי התפצלות הכנסיה וחלוקתה לרשויות דתיות נפרדות. "הפרד ומשול" היא סיסמת "הקהל" היהודי, הכריז בימיש בפאתוס בבית המשפט. בעקבות אמירותיו, כי כל ממשלות העולם פרט לזו הגרמנית נשלטות על-ידי יהודים, נשאל בימיש לדעתו על המצב בדרום אפריקה, וענה כי האמת בעניין זה "מדי מכאיבה" מכדי שיוכל לספר עליה, אך לא הסתיר דעתו כי הגנרל יאן סמאטס, למשל, אכן משועבד באופן גלוי לעניין היהודי (אכן, התייצב הגנרל הדרום-אפריקני ואיש ההגות הדגול שהיה ידיד אישי של חיים ויצמן - נגד שטף התעמולה הפאשיסטית).

נחום סוקולוב על "הפרוטוקולים"

ד"ר נחום סוקולוב, נשיא ההסתדרות הציונית דאז, שהה באותה עת בדרום-אפריקה למטרת איסוף כספים נוכח המשבר הכספי החמור שפקד את התנועה הציונית עם עליית הנאציזם. בשמעו כי משפט הדיבה בגרהמסטאון נסב בחלקו הגדול סביב שאלת אמיתותם של "הפרוטוקולים של זקני ציון", החליט לצרף עדותו ולתרום בכך לחשיפת הכזב האנטישמי, ובתשובה לשאלת אחד הנתבעים בראשית עדותו הבהיר כי זוהי הסיבה היחידה לבואו להעיד במשפט. עמידתו בבית-המשפט הייתה מכובדת ומאופקת ועובדה זו צוינה לשבח על ידי סיר תומאס גראהם. סוקולוב העיד, כי השמועות על אודות "הפרוטוקולים" הגיעו לאוזניו בראשונה בשנת 1920, והוא החליט להתחקות אחר מקורן. במוזיאון הבריטי שבלונדון הוא גילה מסמך אנטי-נפוליאוני (נפוליאון השלישי) הכתוב צרפתית והזהה בכל לסגנון ולצורה של "הפרוטוקולים" ומכאן הבין כי יסודות אנטישמיים זייפו מסמך זה וניצלוהו למטרותיהם הפרובוקטיביות בהחליפם את שמו של נפוליאון בהרצל ואת שמו של העם הצרפתי בעם היהודי. מאמר על תגלית זו, סיפר סוקולוב, נתפרסם באוגוסט 1921 ב"טיימס" הלונדוני על-ידי מר וורד פרייס, שאף סייע לו לגלות את מקור "הפרוטוקולים". עוד הכריז כי הקונגרס הציוני הראשון שנערך בבאזל ב-1987 היה פתוח לקהל הרחב, והסודיות נעדרה אף מדיוני ועדותיו השונות, ולא מעט מלומדים וסטודנטים לא-יהודים היו בקהל שנוכח בדיוניו. מכאן שהדיבורים כאילו "הפרוטוקולים" משקפים את דיוני הקונגרס והחלטותיו אין להם אחיזה במציאות. העד המשיך וטען כי פיטפוטים על קשר יהודי נגד העולם הנוצרי בכלל והאימפריה הבריטית בפרט הם מגוחכים ביותר ולו רק בהתחשב במספרם הזעום של היהודים בעולם ביחס לאוכלוסייה הכללית. "אתם מגזימים בהערכת חשיבותם של היהודים", קרא סוקולוב בפנותו אל הנתבעים.

על טענתו של בימיש, כאילו הציונות בקיומה ובפעולותיה מעידה על דבר היות הקשר היהודי מציאות ממשית, השיב ד"ר סוקולוב, כי המסקנה חייבת להיות הפוכה, באשר הציונות שואפת לרכז את העם היהודי בארץ-ישראל ולא לפזרו

למען הרבות לו מאחזים במקומות שונים בעולם. "אילו הייתה ליהודים שליטה מוחלטת בעיתונות, בקולנוע, בתעשיית הזהב ובמימשל המדינות, לא היו שואפים להתרכז בארץ משלהם". ד"ר סוקולוב נשאל על-ידי אינץ', כיצד הוא מסביר את העובדה שהיהודים נרדפו במשך מאות שנים אם נכון שאין להם כוונות זדוניות. "שאל את הרודפים ולא את הנרדפים", השיב לו סוקולוב. בדיון על התלמוד הודה סוקולוב באמיתות העובדה ההיסטורית של שריפת כרכי התלמוד במצוות האפיפיור גריגוריוס התשיעי, לאחר שנציגיו של זה בחנו את יחס התלמוד לעולם הנוצרי ומצאו בו פסול, "אך השריפה אכלה גם את גופותיהם של היהודים באלפיים שנות גלותם, ולא אוכל להסביר את שריפת התלמוד כשם שלא אוכל להסביר את שריפת היהודים". הוא אף הפריך את טענתו של בימיש בדבר שליטת היהודים בעיתונות והצביע על כך כי ה"טיימס", "העיתון הגדול ביותר בעולם", איננו בשליטה יהודית, ונכון הדבר גם לגבי עיתונים גדולים אחרים, כגון: "הדיילי הרולד" והעיתונות הפאריסית. בפסק-הדין ציין השופט גראהם, כי בית-המשפט מקבל את עדותו של סוקולוב ללא שמץ היסוס.

זכור לטוב באותו משפט גם פרופ' דינגמאנס, בלשן ומרצה במחלקה לאפריקאנס באוניברסיטת רוהדס בגרהמסטאון שהיה בעל ידע ניכר גם בשפה העברית ובתרבות היהודית. הוא העיד כי מבט חטוף בביטויים העבריים שעל גבי המסמכים מלמד שהללו לא נכתבו בידי מי שיש לו מושג כל שהוא בשפה העברית, קל וחומר שלא בידי יהודי משכיל. אין להניח, הסביר דינגמאנס, כי רב הקהילה או כל אישיות מרכזית אחרת בחיי הקהילה יוציאו מתחת ידם ביטויים מעוותים כל כך בצורתם ובהקשרם לתוכן המסמכים. "אין זה אלא מעשה שטן", קבע דינגמאנס, "אך בהטילו את המשימה על אינץ' בחר השטן שליח גרוע לדבר עבירה". "מדוע מגלה אתה חיבה ליהודים?" שאל אינץ' את הפרופסור. "מחבב אני את כל האומות ואף את היהודים בכלל זה שהרי אדוני ומושיעי (ישו - ש.פ.) מזרעם הוא". בתשובה לשאלה אחרת אמר דינגמאנס: "הנני נוצרי אדוק באמונתו, אך אנו הנוצרים מופיעים בצורה עלובה לעיתים קרובות מאוד. מגלים אנו אך מעט מרוחו של המשיח וזה אמור לגבי יחידים מביננו ולגבי הכנסייה כמוסד, ואחת הסיבות לכך היא העובדה המצערת שהתנ"ך חדל להיות ספר החוקים של הכנסייה".

"האתגר" מול התנועה האנטישמית

פסק הדין המנומק הוקרא באוגוסט אותה שנה (1934). תביעתו של הרורנד אברהם לוי נתקבלה. אינץ' חוייב לשלם לתובע 1000 ל"ש, פון-מולטקה חוייב ב-750 ל"ש ואוליבייה ב-25 ל"ש בלבד. כמו כן התחייבו הנאשמים בהוצאות המשפט. חשיבותו העיקרית של פסק הדין הייתה, כמובן, בעצם קביעת בית המשפט בדבר הזיוף והשקר הנמצאים ביסוד "הפרוטוקולים של זקני ציון". הפרשה לא זכתה להד רב, בלשון המעטה, בספרות העתית היהודית של אותה תקופה. אף גוסטב סרון

למען הרבות לו מאחזים במקומות שונים בעולם. "אילו הייתה ליהודים שליטה מוחלטת בעיתונות, בקולנוע, בתעשיית הזהב ובמימשל המדינות, לא היו שואפים להתרכז בארץ משלהם". ד"ר סוקולוב נשאל על-ידי אינץ', כיצד הוא מסביר את העובדה שהיהודים נרדפו במשך מאות שנים אם נכון שאין להם כוונות זדוניות. "שאל את הרודפים ולא את הנרדפים", השיב לו סוקולוב. בדיון על התלמוד הודה סוקולוב באמיתות העובדה ההיסטורית של שריפת כרכי התלמוד במצוות האפיפיור גריגוריוס התשיעי, לאחר שנציגיו של זה בחנו את יחס התלמוד לעולם הנוצרי ומצאו בו פסול, "אך השריפה אכלה גם את גופותיהם של היהודים באלפיים שנות גלותם, ולא אוכל להסביר את שריפת התלמוד כשם שלא אוכל להסביר את שריפת היהודים." הוא אף הפריך את טענתו של בימיש בדבר שליטת היהודים בעיתונות והצביע על כך כי ה"טיימס", "העיתון הגדול ביותר בעולם", איננו בשליטה יהודית, ונכון הדבר גם לגבי עיתונים גדולים אחרים, כגון: "הדיילי הרולד" והעיתונות הפאריסית. בפסק-הדין ציין השופט גראהם, כי בית-המשפט מקבל את עדותו של סוקולוב ללא שמץ היסוס.

זכור לטוב באותו משפט גם פרופ' דינגמאנס, בלשן ומרצה במחלקה לאפריקאנס באוניברסיטת רוהדס בגרהמסטאון שהיה בעל ידע ניכר גם בשפה העברית ובתרבות היהודית. הוא העיד כי מבט חטוף בביטויים העבריים שעל גבי המסמכים מלמד שהללו לא נכתבו בידי מי שיש לו מושג כל שהוא בשפה העברית, קל וחומר שלא בידי יהודי משכיל. אין להניח, הסביר דינגמאנס, כי רב הקהילה או כל אישיות מרכזית אחרת בחיי הקילה יוציאו מתחת ידם ביטויים מעוותים כל כך בצורתם ובהקשרם לתוכן המסמכים. "אין זה אלא מעשה שטן", קבע דינגמאנס, "אך בהטילו את המשימה על אינץ' בחר השטן שליח גרוע לדבר עבירה". "מדוע מגלה אתה חיבה ליהודים?" שאל אינץ' את הפרופסור. "מחבב אני את כל האומות ואף את היהודים בכלל זה שהרי אדוני ומושיעי (ישו - ש.פ.) מזרעם הוא". בתשובה לשאלה אחרת אמר דינגמאנס: "הנני נוצרי אדוק באמונותי, אך אנו הנוצרים מופיעים בצורה עלובה לעיתים קרובות מאוד. מגלים אנו אך מעט מרוחו של המשיח וזה אמור לגבי יחידים מביננו ולגבי הכנסייה כמוסד, ואחת הסיבות לכך היא העובדה המצערת שהתנ"ך חדל להיות ספר החוקים של הכנסייה".

"האתגר" מול התנועה האנטישמית

פסק הדין המנומק הוקרא באוגוסט אותה שנה (1934). תביעתו של הרורנד אברהם לוי נתקבלה. אינץ' חוייב לשלם לתובע 1000 ל"ש, פון-מולטקה חוייב ב-750 ל"ש ואוליבייה ב-25 ל"ש בלבד. כמו כן התחייבו הנאשמים בהוצאות המשפט. חשיבותו העיקרית של פסק הדין הייתה, כמובן, בעצם קביעת בית המשפט בדבר הזיוף והשקר הנמצאים ביסוד "הפרוטוקולים של זקני ציון". הפרשה לא זכתה להד רב, בלשון המעטה, בספרות העתית היהודית של אותה תקופה. אף גוסטב סרון

ול. הוץ, מראשיה וחוקריה של יהדות דרום-אפריקה, אינם מזכירים אותה בספרם "היהודים בדרום-אפריקה", שיצא לאור בשנת 1955, על אף שהם נוגעים קמעא בתופעות הנאציזם והאנטישמיות בדרום-אפריקה בשנות השלושים. היה זה שוב מ. לאזארוס מפר קשר השתיקה, שכתב והוציא לאור בשנת 1935 ספר במספר עותקים זעום ביותר המכיל את מסכת העדויות שנשמעו בבית-המשפט. סגנונו ועריכתו הלא-מושלמים של הספר מעידים כי הוא נכתב בחיפזון וכי מטרת מחברו הייתה בעיקר להציב יד לפרשה מוקדם ככל שניתן. שמו של הספר "האתגר", מעיד כי הוא נועד גם לענות על האתגר שהוצב בפני הקהילה היהודית על-ידי התנועה האנטישמית באמצעותו של מאמר שנתפרסם ב-"Die Rapport" ב-6 באפריל 1934, זמן קצר לאחר פירסום המסמכים לפני תחילת המשפט: "האוכלוסייה הלא-יהודית בדרום-אפריקה חייבת להימנע מכל פעולה עד שתהיה לנאשמים (הכוונה לאנשי הקהילה היהודית – ש.פ.) הזדמנות להסביר מעשיהם ולהגן על עצמם", נכתב באותו מאמר, "אם אין הם יכולים להוכיח תפוחם באופן ברור בכל הקשור לחיבור מסמכי השטנה, הרי לא נותרה ברירה בידי האוכלוסייה הנוצרית של דרום-אפריקה אלא לגרשם ממדינה זו. מנהיג המפלגה הנאצינאל-סוציאליסטית בגליל הקייפ המזרחי הכריז בגלוי, כי המסמך המרכזי נגנב מבית-הכנסת West Road בפורט-אליזבט והוסיף, כי הכרזתו מהווה הצבת אתגר לקהילה היהודית ולמערכת השיפוט המקומית. זהו אתגר הוגן ואין לנו כל ספק באמינות המסמך, בלתי אם תרים הקהילה היהודית את כסיית הברזל ותוכיח הפותה. מכל מקום מוטב שהיהודים יפעלו בנדון במהירות האפשרית". הקהילה היהודית בסיועו של ד"ר נחום סוקולוב הרימה את כסיית הברזל ותשובתה לא אחרה לבוא.

לחתימת העניין נציין, כי יוהאנס פון שטראוס פון-מולטקה, מנהיג המפלגה הנאצינאל-סוציאליסטית בדרום-אפריקה בשנות השלושים, נבחר לפרלמנט הדרום-אפריקאי מטעם המפלגה הלאומית ב-30 באוגוסט 1950. שנים עשר יום לאחר מכן, מת המנהיג הדרום-אפריקאי ההומניסט הדגול יאן סמאטס (על שמו קיבוץ רמת יוחנן) לאחר ששנתיים קודם לכן הובסה מפלגת האיחוד שלו ופינתה מקומה למפלגתו של פון-מולטקה. ארבעים שנה אחרי המשפט, שהייתי בשליחות הסוכנות היהודית כיועץ לסטודנטים יהודים וכמרצה ליהדות באוניברסיטת רוהדס שבגרהמסטאון. לנוכח התגברות ביטויי אנטישמיות בקמפוס, ניהלתי מערכה נגדית. במערכה זו סייע לי הכומר פרופסור לזלי יוסון, דיקן הפקולטה לדתות, אוהב ישראל, שעוד הכיר את פרופ' דינגמאנס. כאשר התפרסמה פעילותי בעיתונות המקומית, נתבקשתי על-ידי ועד שליחי הקהילות, ההנהגה של יהדות דרום-אפריקה, להוריד פרופיל, ממש כמו בתקופת "האתגר".

חליפין של תרבות – מקרה הסופר הרוסי קורולנקו והיהדות

הוגה דעות ומהפכן, ששם ללעג את עלילת הדם נגד בייליס ולחם למען הכבוד הלאומי היהודי * אב"א אחימאיר כתב עליו ב"קונטרס" (1922): "ואנחנו העבריים בזכרנו על רוסיה, הננו משולים להלך התועה במדבר כמה ימים שפתאם מופיע לנגד עיניו מאחורי גבעות החול נאות מדבר"

יעל ויילר ישראל

הוגה דעות ומהפכן אמיץ, סופר רוסי נערץ ופובליציסט מבריק בשלהי תקופת קיסרות הרוסית, ולדימיר גלקטיונוביץ' קורולנקו היה סניגורה הבולט של יהדות מזרח אירופה במיפנה המאה ה-20; יצירותיו תורגמו לעברית מתחילת המאה ה-20 וראו אור בהוצאות לאור רבות בארץ-ישראל ובגולה. מאמר זה בודק את הדינמיקה של היחסים בין קורולנקו לבין היהודים, שאחד ממופיעיה הנודעים הייתה פעילותו הנמרצת במשפט בייליס. אכן, מדובר בסיפור של ידידות עמוקה לא־רגילה, בין יוצר ברוסית משכמו ומעלה, יליד אוקראינה ממוצא קוזקי, אחד משורת אישי מופת הוגי דעות ומדענים דוברי רוסית, כגון הוגה הדעות פיוטר אלכסייביץ' קרופוטקין ואיליה מצ'ניקוב חוקר ביולוגיה חתן פרס נובל, לבין התרבות היהודית לדורותיה והעברית החדשה, והיהודים – המיעוט החלש, הזר והשונה במזרח אירופה. הידידות החריגה התפתחה בנסיבות הגאופוליטיות של מזרח-אירופה בשלהי המאה ה-19, והמשיכה עד פטירתו בתחילת שנות העשרים של המאה ה-20. בתקופה זו התחוללה באירופה עלייתה של האידאולוגיה אנטישמית הגזענית שקראה להכחדתה המוחלטת של היהדות; ומאז רצח הצאר ב-1881 אירעו במזרח אירופה גלי פרעות קשות בקהילות היהודים, ששיאם בפרעות ביהודים במלחמת האזרחים ברוסיה עד 1921. הפרעות הזכירו באכזריותן את פרעות ת"ח ות"ט (1648) ביהודי אוקראינה, והיוו קדימון לרצח העם היהודי במזרח אירופה בהיקף ההמוני של הפרעות שבהן נרצחו ונפצעו מאות אלפי יהודים ובאמצעי ההריגה של המונים במכוונות ירי.

המאמר בוחן את מערך היחסים ההדדיים בין קורולנקו לבין היהדות והיהודים.

יעל ויילר ישראל היא משוררת ואמנית. בשנת 2002 הוענק לה תואר דוקטור לאחר שכתבה דיסרטציה בחוג להיסטוריה של עם ישראל של האוניברסיטה העברית בירושלים.